

Harfy Franze Brunnera ve fondu Českého muzea hudby¹

DANIELA KOTAŠOVÁ

Pestrá sbírka harf ve fondu Českého muzea hudby zahrnuje celkem 63 exemplářů.² Téměř tři čtvrtiny (70 %) z tohoto počtu tvoří harfy, u nichž se buď zatím nepodařilo určit výrobce, nebo se jedná o nástroje lidové hudby (zejména háčkové harfy) anonymních autorů. Z dosud známých stavitelů harf jsou v kolekci zastoupeni čeští mistři (4), nástrojaři z Francie (10) a Anglie (1).

Přehled výrobců harf ve sbírkovém fondu NM-ČMH³

Výrobce harfy	Lokalita působení	Země	Počet harf
anonym			44
Brunner, Franz	Vídeň	Rakousko	4
Erard, Sébastien	Paříž, Londýn	Francie, Anglie	3
Červenka, Alois	Praha	Čechy	2
Erard frères	Paříž	Francie	2
Challiot, Etienne	Paříž	Francie	2
Dvořák, Karel Boromejský	Praha	Čechy	1
Klíčník, F.	Praha	Čechy	1
Naderman, Henri-Pascal	Paříž	Francie	1
Naderman, Jean-Henri	Paříž	Francie	1
Pleyel Wolff Lyon & Cie	Paříž	Francie	1
Stumpff, Johann Andres	Londýn	Anglie	1
			63

1) Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2016/42, 00023272).

Chtěla bych poděkovat všem, kdo přispěli svou radou, připomínkou nebo jinak cennou pomocí ke vzniku této studie. Byli to především Rudolf Hopfner (ředitel Sammlung alter Musikinstrumente v Kunsthistorisches Museum Wien, dále KHM Wien), Jan Tuláček (kytarista, stavitel kytar, expert v oboru kytary) a kolegyně i kolegové z Národního muzea – Českého muzea hudby (dále NM-ČMH).

2) Přehled všech typů harf ve sbírce NM-ČMH je uveden v následující studii. – KOTAŠOVÁ, Daniela: *Háčkové harfy z pozůstalosti Marie Zunové-Skalské ve sbírce Českého muzea hudby*, Opus musicum, roč. 47, 2015, č. 5, s. 52 (dále KOTAŠOVÁ 2015).

3) Řazeno podle počtu exemplářů na jednoho výrobce, dále abecedně dle jména nástrojaře.

Stav bádání

Rakouskou produkci ve sbírce NM-ČMH reprezentují čtyři harfy Franze Brunnera (1786 Budín – 1840 Vídeň⁴). Vídeňský nástrojař byl roku 1820 propuštěn z vojenské služby a od 28. července 1824 se stal kvalifikovaným stavitelem kytary. Podle inzerce ve *Wiener Zeitung* z téhož roku zhotovoval kytary i harfy podle vlastních návrhů.⁵

Již roku 1830 popsal Stephan Ritter von Keeß *Harpe amphionique* od Franze Brunnera – malou, lehkou, pedálovou harfu, která se držela na klíně. Autor poznamenává, že vynález pro tvorbu púltónů je zcela nový, více ho však nepopisuje.⁶ Patrně zde zdokumentoval jednu z kuriózních forem hudebních nástrojů, jaké vznikaly na přelomu 18. a 19. století také v jiných nástrojových skupinách.⁷

V následujících letech se reakce hudebních teoretiků soustřeďují především na Brunnerovu výrobu kytary.⁸ První podrobný, organologicky fundovaný popis Brunnerovy kytary prezentoval až v roce 2011 restaurátor a expert v oboru kytary Erik Pierre Hofmann. Upozornil na to, že Brunner byl na svou dobu ve stavbě kytary velmi pokrokový.⁹ K výzkumu nástrojařovy biografie významně přispělo současné pramenné bádání organologa Rudolfa Hopfnera.¹⁰ Z mezinárodní hudební lexikografie¹¹ uvádí Brunnerovo jméno pouze *Österreichisches*

4) Rok úmrtí je uveden podle F. Procharta. – PROCHART, Ferdinand: *Der Wiener Geigenbau im 19. und 20. Jahrhundert*, Wiener Veröffentlichungen zur Musikwissenschaft, Bd. 16, Tutzing 1979; dále viz: http://www.musiklexikon.ac.at/ml/musik_B/Brunner_Franz.xml [cit. 9. 2. 2016].

5) Brunner byl ženatý, s manželkou Johannou (*1792) měl nejméně šest dětí. Po jeho smrti roku 1840 vdova vrátila oprávnění k provozu činnosti. Archivní prameny dokládají, že ve Vídni působil ještě další harfař stejného jména, který zemřel dříve než zde pojednávaný Franz Brunner:

Auf Grund der archivalischen Quellen muss angenommen werden, dass es einen weiteren Harfenbauer dieses Namens in Wien gab. Im Totenprotokoll ist am 5. 10. 1831 das Ableben einer, Bruner Elisabeth, Harfenmacherswitwe und Pfründnerin vermerkt. Sie starb im Alter von 82 Jahren an Entkräftung.

Srov. http://www.musiklexikon.ac.at/ml/musik_B/Brunner_Franz.xml [cit. 9. 2. 2016].

6) KEESS, Stephan Edler von: *Systematische Darstellung der neuesten Fortschritte in den Gewerben und Manufacturen und des gegenwärtigen Zustandes derselben*, Bd. 2, Carl Gerold, Wien 1830, s. 18. Dostupné z <http://goo.gl/iTX1VB> [cit. 14. 1. 2016].

O pedálech u harfy *amphionique* informuje text Eduarda Hanslicka z roku 1873. – HANSLICK, Eduard: *Musikalische Instrumente*, in: Beiträge zur Geschichte der Gewerbe und Erfindungen Österreichs von der Mitte des 18. Jahrhunderts bis zur Gegenwart. Zweite Reihe, Hg. W. F. Exner, Wien 1873, s. 97–108, zde s. 98 (dále HANSLICK 1873). Dostupné z <https://goo.gl/BxEsw1> [cit. 1. 4. 2016].

7) O kuriózních tvarech („Mischformen“) harfy viz DROYSEN-REBER, Dagmar: *Harfen des Berliner Musikinstrumenten-Museums*, Staatliches Institut für Musikforschung, Preußischer Kulturbesitz, Berlin 1999, s. 76 (dále DROYSEN 1999).

8) Willibald L. v. Lütgendorff píše, že Brunner stavěl kytary, a nevyklučuje ani housle. Nástrojaře uvedl také Josef Zuth ve své lexikálně pojaté publikaci. – LÜTGENDORFF, Willibald Leo Freiherr von: *Die Geigen und Lautenmacher vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, Verlag von Heinrich Keller, 2. vydání, Frankfurt a. M. 1913, s. 100. ZUTH, Josef: *Handbuch der Laute und Gitarre*, Verlag der Zeitschrift für Gitarre, Wien 1926, s. 53.

9) Na příkladu vybrané kytary Hofmann připomíná neobvyklou koncepci nástroje a potvrzuje, že Brunner stavěl kytary nejen z ekonomických důvodů, ale usiloval také o zdokonalení nástroje. – HOFMANN, Erik Pierre – MOUGIN, Pascal – HACKL, Stefan: *Staufer & Co. Die Wiener Gitarre des 19. Jahrhunderts. La guitare viennoise au XIXe siècle. The Viennese guitar of the 19th century*, Les Éditions des Robins, Germolles sur Grosne 2011, s. 170 a 210.

10) Pod heslem *Brunner, Franz* uvádí prameny, literaturu a odkazuje na nástroje ve vídeňské sbírce. – HOPFNER, Rudolf: *Wiener Musikinstrumentenmacher 1766–1900. Adressenverzeichnis und Bibliographie*, Hans Schneider, Tutzing 1999, s. 73.

11) Jen ve starším vydání encyklopedie z roku 1968 je uvedeno jméno Franze Brunnera v kontextu ostatních stavitelů pedálových harf v 19. století. – ZINGEL, Hans Joachim: *Der Harfenbau*, in: Die Musik in Geschichte

Musiklexikon, v němž je výrobce označen mimo jiné za nejznámějšího stavitele pedálové harfy ve Vídni přelomu 18. a 19. století. Jeho jméno stojí v kontextu dalších vídeňských harfařů, jako byl Anton Lobenstein (1739–1801), Johann Anton Ertl (1776–1828), Joseph Hoffmann (1755? – 1822) a Karl Kühle (zaznamenán 1821–1823).¹²

V případě českého stavu bádání jsou informace o vídeňském nástrojaři uvedeny jen sporadicky. Marie Zunová-Skalská jmenuje vídeňského stavitele ve svém rukopise kolem roku 1945 v rámci výčtu ostatních výrobců harf.¹³ První sondu do sbírky harf NM-ČMH provedl a publikoval roku 1999 Miloš Müller. Při výzkumu, jehož cílem byla evidence tzv. krumpholtzovské harfy, autor identifikoval pouze dvě harfy Franze Brunnera.¹⁴ O širokém zaměření vídeňského harfaře nepřímo vypovídá záznam jeho jména v seznamu subskriptentů *Cours de composition musicale* – teoretického díla Antonína Rejchy, o němž vznikla před deseti lety magisterská diplomová práce. Dokládá Brunnerův zájem o jeho obor ve spojení s hudební teorií, resp. interpretační, kompoziční a pedagogickou praxí.¹⁵

Vyhodnocení dochovaných nástrojů Franze Brunnera v kontextu vývoje harfy na přelomu 18. a 19. století

Všechny dosud zjištěné nástroje Franze Brunnera představují model harfy pedálové jednozářezové.¹⁶ Z hlediska organologické systematiky hudebních nástrojů náleží do kategorie drnkacích chordofonů.¹⁷ Pedálovou harfu nejprve s pěti pedály rozvinul kolem roku 1720

und Gegenwart, ed. Friedrich Blume, Bd. 14, Bärenreiter, Kassel – Basel – Paris – London – New York 1968, s. 1478–1489 (s. 1486).

12) HOPFNER, Rudolf: *Brunner, Franz*; DROYSEN-REBER, Dagmar: *Harfe*, in: Oesterreichisches Musiklexikon, Herausgegeben von Rudolf Flotzinger, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 2002–2003, Band 1, s. 219 (Brunner, Franz) a Band 2, s. 684–685 (Harfe). Dostupné také na <http://www.musiklexikon.ac.at> [cit. 14. 1. 2016].

13) Strojopisný materiál byl pořízen patrně jako skripta pro studenty konzervatoře. V kapitole *Výrobci harf* autorka jmenuje mj. následující nástrojaře: „Brunner – Rakousko, Weis – Praha, Majer – Praha, Alois Červenka – Praha, Oldřich Červenka – Praha, Stanislav Červenka – Praha“. – NM-ČMH č. př. 80/61, pozůstalost M. Zunové, krabice 151.

14) Müller autorsky určil dvě Brunnerovy harfy s op. č. 49 (inv. č. NM-ČMH E 1502) a op. č. 32 (inv. č. NM-ČMH E 1532). Zbývající nástroje s op. č. 19 (inv. č. NM-ČMH E 1999) a op. č. 31 (inv. č. NM-ČMH E 2005) označil za harfy anonymních výrobců. Srov. MÜLLER, Miloš: *Jan Křtitel Krumpholtz: život a dílo harfového virtuóza a skladatele*, Národní knihovna České republiky, Praha 1999, s. 132–135, harfy F. Brunnera jsou uvedeny na s. 134 (dále MÜLLER 1999).

15) DUBOVÁ, Markéta: *Antonín Rejcha a jeho Cours de composition musicale: Významné teoretické dílo a jeho subskripce při německém vydání*, magisterská diplomová práce, FF MU Brno 2006. Srov.: https://is.muni.cz/th/56016/ff_m/Diplomova_prace.txt [cit. 19. 1. 2016].

16) Podrobnosti o harfě, její konstrukci, historickém vývoji apod. viz vybraná literatura: ZUNOVÁ, Marie: *O harfě*, Fr. A. Urbánek a synové, Praha 1933 (dále ZUNOVÁ 1933); ZINGEL, Hans Joachim: *Lexikon der Harfe*, Laaber-Verlag 1977; GRIFFITHS, Ann – RIMMER, Joan – DE VALE, Sue Carole: *Harp*, in: *The New Grove Dictionary of Musical Instruments*, ed. Stanley Sadie, Volume 2, Macmillan Press Limited, London 1984, s. 131–161; DROYSEN-REBER, Dagmar – RESTLE, Konstantin: *Berliner Musikinstrumenten-Museum, Bestandskatalog der europäischen Musikinstrumente 1888–1993*, Staatliches Institut für Musikforschung Preußischer Kulturbesitz, Berlin 1993, s. 269–277 (dále DROYSEN 1993); DROYSEN 1999, s. 9–77; MÜLLER 1999, s. 117–122.

17) V kategorii harf s přeladovacími zařízeními mohou být struny zkráceny buď manuální mechanikou – struny jsou přeladovány ručně (háčkové harfy), nebo přeladění nastává sešlápnutím pedálu nohou, jako je tomu u všech Brunnerových nástrojů. Pedálové harfy mají podle organologické systematiky č. 322.222. – SACHS, Curt – HORNBOSTEL, Erich Moritz von: *Systematik der Musikinstrumente*, Zeitschrift für Ethnologie 46, 1914, s. 553–590; dále viz KURFÜRST, Pavel: *Hudební nástroje*, Togga, Praha 2002, s. 103.

německý harfista a nástrojař Jakob Hochbrucker (1673–1763). Zavedením pedálů, jejichž počet se v následujícím období zvýšil na sedm, bylo možné všechny stejnojmenné tóny ve všech oktávách zvýšit o půl tónu. Hochbruckerův syn Johann Baptist představil pedálovou harfu kolem roku 1760 v Paříži. Zde se stala v 60. letech 18. století módním nástrojem významných dam a upřednostňovaným nástrojem pozdější královny Marie-Antoinetty. Významní stavitelé harfy (Cousineau, Krupps, Nadermanové, Holtzmanové) usilovali o stálé zdokonalování nástroje.¹⁸ U harfy pedálové jednozářezové zavedli přeladovací zařízení ke zkrácení strun (aby došlo ke zvýšení tónů diatonické řady o půltón) nejprve pomocí táhel – *mécanique à crochets* – tažné (přítlačné) háčkové mechaniky. Kolem roku 1780 se začala uplatňovat mechanika s berličkovým systémem – *mécanique à béquilles*. Vidličkový mechanismus na otáčivých terčících vyvinul francouzský nástrojař Sébastien Erard (1752–1831). Roku 1794 byl potvrzen královským patentem Erardův vynález otáčivých vidlic (*fourchette*) – dvou masivních mosazných destiček.¹⁹ Tento konstrukční model se vztahuje na všechny dochované harfy vídeňského mistra Franze Brunnera, které se podařilo zahrnout do výzkumu, včetně dalších sbírkových fondů. Pocházejí z prvních dvou desetiletí 19. století a vykazují následující znaky:

- Vidličkový mechanismus harfy pedálové s jedním zářezem – *mécanique à fourchettes et à simple mouvement*.
- Všechny mají 43 strun, 43 kolíčků k fixování strun a 43 ocelových čepů. Půlkruhový korpus s plochou rezonanční deskou. Na zadní straně korpusu je pět prahových záklopek opatřených žaluziemi.²⁰
- Rozsahy nástrojů se pohybují mezi E_1 – f^4 .
- Na krku harfy je vždy uvedeno opusové číslo – „No.“²¹ Harfy Franze Brunnera, které se dosud podařilo vypátrat, obsahují řadu od č. 7 až po č. 49.²² Srovnáme-li sousední či blízká opusová čísla, podobnosti nalezneme maximálně ve vnějším provedení, resp. v dekoraci. Čísla na nástrojích se neopakují, proto lze vyloučit možnost označení modelu v katalogu výrobce. Vzhledem k tomu, že Brunner neuvádí ani rok výroby, není možné učinit závěr ve věci jeho číslování a případné chronologie.
- Na spodní části pedálové skříně se nachází pozice sedmi pedálů. Z pojednávaných harf jsou dva nástroje opatřeny osmi pedály. Podle návrhů Jana Křitele Krumpholtze, od něhož vzešel kolem roku 1785 podnět k realizaci *harpe à renforcement*, tento konstrukční

18) Na některých významných dílech konstrukčních změnách ve zdokonalování harfy, které se odehrávaly v dílnách známých pařížských výrobců, se osobně podílel také český hudební skladatel a harfista Jan Křitel Krumpholtz (1747–1790). Srov. MÜLLER 1999, s. 118–119.

19) V roce 1810 Sébastien Erard patentoval harfu pedálovou dvouzářezovou. Další podrobnosti k vývoji pedálové harfy viz DROYSEN 1999, s. 51–77. Popis vidličkového mechanismu včetně nákresu viz ZUNOVÁ 1933, s. 18–19.

20) Harfa s op. č. 49 (inv. č. NM-ČMH E 1502) má čtyři prahové záklopy.

21) Pouze u jedné harfy ve vídeňské sbírce nebylo číslo zapsáno a nepodařilo se ho jiným způsobem zjistit. – (KHM Wien, inv. č. SAM 728).

22) Na internetu lze vyhledat snímek Brunnerovy harfy s op. č. 65. Vzhledem k tomu, že se mi další podrobnosti k odkazu nepodařilo vypátrat, nemohu potvrdit jeho věrohodnost. Srov. <http://www.weshare.hk/allysonBLOG/articles/2294946> [cit. 4. 3. 2016].

princip realizoval Jean-Henri Naderman. Osmý pedál umístěný jako čtvrtý zleva (ve směru od hráče) má funkci otevírání a zavírání pěti prahových záklopek opatřených žaluziemi na zadní straně korpusu. Tímto se mělo docílovat jak crescenda a decrescenda, tak i tremola. Nástroje s osmým pedálem, kterým se dosahovalo zvukových efektů, konstruoval ještě do poloviny 19. století Erard a jiní harfaři, kteří se nechali inspirovat. V současné době tento model tvoří už jen součást muzejních sbírek.²³

- Materiál harf: korpus, krk a sloup jsou zhotoveny většinou z javoru, rezonanční deska je ze smrku.

Harfa s op. č. 19 (inv. č. NM-ČMH E 1999) byla patrně konstruována s úmyslem zavedení osmého pedálu. Na spodní straně pedálové skříně, kde je uchyceno sedm pedálů, chybí ale otvor pro upevnění páky osmého pedálu, ačkoliv je pro něj připraven výstupek na desce a na boční straně skříně je zaklínovaný výřez pro pedálovou páku. Při výzkumu byl tento exemplář nově autorsky určen, stejně jako harfa s op. č. 31 (inv. č. NM-ČMH E 2005). Oba nástroje byly v muzejní evidenci až do provedení výzkumu vedeny jako práce anonymních výrobců.²⁴ Identifikace byla provedena na základě

Pohled do vnitřní části podstavce, uchycení sedmi pedálů a výřez pro osmý pedál / View of the interior of the base, attachment of seven pedals and cutout for the eighth pedal

Fotografie / Photograph by Jan Kříženecký
NM-ČMH-OHN E 1999

Harfa pedálová jednozářezová, Franz Brunner, op. č. 19 / Single-action pedal harp, Franz Brunner, op. no. 19

Vídeň, první třetina 19. století / Vienna, first third of the nineteenth century
Fotografie / Photograph by Jan Kříženecký
NM-ČMH-OHN E 1999

23 Ve sbírce NM-ČMH je uloženo celkem sedm harf, kde je uplatněn konstrukční princip pomocí osmého pedálu: inv. č. NM-ČMH E 88, E 89, E 1532, E 1998, E 2003, E 2004, E 2009. Miloš Müller mylně píše o devíti harfách ve sbírce NM-ČMH. Srov. MÜLLER 1999, s. 25, 134–135.

24 Anonymní autorství se týkalo také harfy s op. č. 19 (inv. č. NM-ČMH E 1999). – Srov. Příkladová kniha oddělení hudebních nástrojů NM-ČMH 1948–1961, s. 163; MÜLLER 1999, s. 134; Generální revize sbírky hudebních nástrojů 2006–2011 (interní elektronický materiál).

charakteristických konstrukčních znaků – mechaniky, pedálů, rozměrů, ostrunění apod. V neposlední řadě bylo ověřeno značení Brunnerova jména na krku i s opusovým číslem. U harfy s op. č. 31 (inv. č. NM-ČMH E 2005) je jméno z větší části smazáno. Zůstává otázkou, zda se jednalo o neopatrné čištění, anebo někdo chtěl záměrně odstranit označení vídeňského nástrojaře.

Nástroj op. č. 32 Franze Brunnera (inv. č. NM-ČMH E 1532) lze srovnat s pedálovou harfou jednozářezovou pařížského výrobce Pierre Challiota (?–1839), která má výr. č. 186 a byla zhotovena kolem roku 1825. Podobně jako Brunner také Challiot, pocházející z dynastie pařížských harfařů doložené od 2. poloviny 18. až do 1. poloviny 19. století,²⁵ vestavěl do svých nástrojů Erardovu vidličkovou mechaniku a ještě použil osmý pedál.²⁶

Necelá polovina pojednávaných harf je v tak dobrém stavu, že mohou zdobit stálé expozice výstavních sálů.²⁷

Přehled dosud zjištěných harf Franze Brunnera²⁸

Instituce	Inv. č.	Op. č.	Výška, sloup, krk	Rez. deska	Struny	Menzury	Pedály
KHM Wien	SAM 998	7	1660, ?, 855?	75/350	43	89/1440	8
NM-ČMH, Praha	E 1999*)	19	1714, 1559, 105?	61/304	43**)	73/1347	7***)
Scenkonstm. Stockholm	F 468	25	1680, 800, 400	?	43	?	7
NM-ČMH, Praha	E 2005*)	31	1693, 1573, 998	68/316	43	78/1462	7
NM-ČMH, Praha****)	E 1532	32	1680, 1575, 882	85/355	43	80/1480	8
NM-ČMH, Kozel	E 1502	49	1600, 1503, 850	78/320	43	74/1415	7
KHM Wien	SAM 728	?	1710, ?, 820?	30?/362	43	79/1510	7

KHM Wien = Kunsthistorisches Museum Wien

Scenkonstm. Stockholm = Scenkonstmuseet Musikverket Stockholm

*) = v rámci výzkumu nově určen výrobce

***) = MÜLLER 1999 (s. 134) mylně uvádí 54 strun

****) = původně zamýšlená konstrukce pedálové skříňe pro 8 pedálů

*****) = na spodní straně pedálové skříňe se nachází pečeť s monogramem „VBT“

25) Ve fondu NM-ČMH jsou uloženy dvě pedálové harfy s vidličkovým mechanismem jeho syna Etienna Challiota – jednozářezová inv. č. NM-ČMH E 2010 (op. č. 234) a dvouzářezová s osmi pedály inv. č. NM-ČMH E 2009 (op. č. 338).

26) Harfa Pierra Challiota s výr. č. 186 tvoří součást berlínské sbírky hudebních nástrojů (inv. č. 5281) a má následující míry: výška 1682 mm, šíře rezonanční desky 77/356 mm, menzury 69/1458 mm, 42 strun, 8 pedálů, vidličková mechanika, 5 pohyblivých žaluzií na zadní straně korpusu. – DROYSEN 1999, s. 238–246.

27) Týká se následujících harf: op. č. 49, inv. č. NM-ČMH E 1502 (toho času zapůjčeno na zámek Kozel); op. č. 32, inv. č. NM-ČMH E 1532 (Praha); op. č. 19, KHM Wien, inv. č. SAM 998 (Vídeň).

28) Údaje v tabulce jsou zapsány v milimetrech. Celková výška je určena včetně opěrných nožek, délka sloupu je měřena včetně hlavice, krk zapsán bez esovitého prohnutí. U rezonanční desky je měřena šířka nahore/dole. Pod údajem menzury je záznam vibrační délky nejkratší/nejdelší struny. Číslo u strun a pedálů značí jejich počet. V rámci výzkumu byl proveden podrobný organologický popis všech harf Franze Brunnera ve sbírce NM-ČMH, uložený v interním materiálu systematické evidence hudebních nástrojů NM-ČMH.

Dekorace

Výtvarně-estetická stránka u harfy hraje nezanedbatelnou úlohu. Pro zdobení Brunnerových nástrojů je charakteristický empírový styl, uplatňovaný na přelomu 18. a 19. století. Dekorace na hlavici a horní části sloupu se na rozdíl od předchozího období omezuje na relativně střídě použité prvky – stylizované rostlinné ornamenty (akant, girlanda apod.), lyra, ženská hlava s odhaleným poprsím apod. Horní část hlavice, opatřena plochou, kulatou deskou, nahradila dříve užívanou umělecky vyřezávanou volutu. Sloup je zpravidla kanelovaný. Nohy u pedálové skříně mají většinou tvar zvířecích tlapek.

Dekorace některých harf se vzájemně podobá. Například kombinace rostlinných motivů s lyrou se uplatňuje v provedení hlavice harfy a spodní části sloupu jak u harfy op. č. 31 (inv. č. NM-ČMH E 2005), tak i u op. č. 32 (inv. č. NM-ČMH E 1532), z hlediska konstrukčního se však harfy odlišují počtem pedálů, drobnými odchylkami v rozměrech atd. Některé podobnosti ve zdobení lze zaznamenat také u harfy op. č. 19 (NM-ČMH E 1999) a nástroje ve vídeňské sbírce op. č. 7 (KHM Wien, inv. č. SAM 998). Vztahují se k téměř shodnému zdobení horní části sloupu. Hlavice je pak odlišná: zatímco „vídeňská“ je zakončena ve tvaru šneka, který postupně přechází v list, hlavice „pražského“ nástroje je vypracována do podoby prostého kvádrů, zdobeného kanelováním obdobně jako celý sloup.

Původní majitelé nástrojů

Tři harfy Franze Brunnera z celkového počtu čtyř exemplářů ve sbírce NM-ČMH pocházejí z pozůstalosti české harfistky, pedagožky, hudební publicistky a sběratelky Marie Zunové-Skalské (1897–1961). Její soubor dvaceti čtyř historických harf, který dnes představuje více než třetinu celé harfové sbírky Národního muzea, tvořil nejen součást rozsáhlé kolekce, ale pravděpodobně sloužil Marii Zunové částečně také k aktivní hře.²⁹ Čtvrtý exemplář sbírky NM-ČMH (op. č. 49, NM-ČMH E 1502, př. č. 956/51) pochází z fondu Národní kulturní komise pro správu státního kulturního majetku.

Odlišný osud měla jedna ze dvou harf ve vídeňské sbírce. Vyznačený nápis na nástroji vypovídá o tom, že na ni hrál Josef Katschireck, harfista Dvorního divadla ve Vídni.³⁰ Záznamy o jeho působení v úřední dokumentaci při divadle pocházejí z roku 1818 a korespondují s datací Brunnerovy harfy.³¹

29) Viz harfy op. č. 32 (inv. č. NM-ČMH E 1532), op. č. 19 (inv. č. NM-ČMH E 1999) a op. č. 31 (inv. č. NM-ČMH E 2005). Pro další podrobnosti o Marii Zunové-Skalské a její pozůstalosti ve fondu NM-ČMH, která zahrnuje bohatou nástrojovou sbírku, hudebněikonografický soubor a další, viz KOTAŠOVÁ, Daniela: *Chromatická harfa z pozůstalosti Marie Zunové-Skalské ve sbírce Českého muzea hudby*, Hudební věda, roč. 50, 2014, č. 3–4, s. 365–384; KOTAŠOVÁ 2015, s. 50–71.

30) Nápis vyrytý na mosazné desce na krku harfy má následující text:

No. 7 Nach Angabe des Jos: Katschireck | Harfenspieler im K: K: Hoftheater. | Verfertigt von Franz Brunner | Instrumentenmacher in Wien.

Viz harfa op. č. 7, KHM Wien, inv. č. SAM 998.

31) POHL, Carl Ferdinand: *Denkschrift aus Anlass des hundertjährigen Bestehens der Tonkünstler-Societät 1871*. Dostupné z http://www.forgottenbooks.com/readbook_text/Denkschrift_aus_Anlass_des_Hundert-Jahrigen_Bestehens_der_1100149422/93 [cit. 23. 3. 2016].

Závěr

Kolekce harf NM-ČMH obsahuje rozmanitý soubor, který dokumentuje vývoj od jednoduchého nástroje bez pedálů (harfy diatonické, háčkové, chromatické) přes pedálový s jedním zářezem (*à simple mouvement*) s rozdílnými typy mechanik až k dnes užívané vidličkové mechanice s dvojným sešlápnutím pedálu (*à double mouvement*). Ve sbírce pedálových harf z období 19. století převažuje francouzská výroba nad českou. Tato skutečnost odpovídá stavu na přelomu 18. a hlavně v průběhu 19. století, kdy čeští, resp. pražští výrobci harf neměli tak významné postavení jako jejich kolegové z Paříže, Londýna či Vídně.³² Ačkoliv někteří čeští regionální nástrojaři (například Tomáš Ondřej Hulínský) i lidoví harfaři stavěli různé typy nástrojů,³³ do pražských šlechtických a měšťanských salonů se dostávaly většinou nástroje z těchto evropských center.

Vídeňskou tvorbu z počátku 19. století v souboru NM-ČMH reprezentují čtyři pedálové harfy Franze Brunnera.³⁴ Jedná se o pedálovou harfu s jedním zářezem, vidličkovou mechanikou, zdobenou v empirovém stylu a v několika případech je na ní uplatněn nový konstrukční princip v podobě osmého pedálu. Tento model, který může konkurovat harfám pařížských či londýnských výrobců, dokládá významnou etapu ve vývoji, v němž se harfa pedálová jednozářezová vyrovnávala v „boji“ s dvouzářezovou.³⁵

Příští výzkum k danému tématu nabízí více zorných úhlů k dalšímu bádání: například identifikaci výrobců jednotlivých harf v souboru, ověření autorsky již určených exemplářů, otázku původního vlastnictví nástrojů³⁶ a v neposlední řadě vytvoření katalogu celé harfové sbírky NM-ČMH.

32) Ani v Rakousku se v 19. století „koncertní“ harfy nevyráběly masově, jejich počet dokonce zaostával za produkcí jednoduchých harf v Čechách (HANS LICK 1873, s. 98):

Von besaiteten Schlag-Instrumenten ist die Harfe in Oesterreich wenig fabricirt; am meisten noch in ihrer einfachsten Gestalt in Böhmen, als Concert Instrument selten.

33) Jako první profesionální nástrojař v Čechách zhotovoval harfy Tomáš Ondřej Hulínský (1731–1788), jeden z nejvýznamnějších představitelů pražské houslařské školy, avšak žádná jeho harfa se na rozdíl od smyčcových nástrojů nezachovala. Naopak nejstarší fyzicky dochovaná česká pedálová harfa se dvěma zářezy pochází až z roku 1900 od nejspěšnějšího českého stavitele harf Aloise Červenky (1857–1938). Srov. ČÍZEK, Bohuslav: *Hudební nástroje evropské hudební kultury*, Aventinum, Praha 2002, s. 45–46.

34) Není bez zajímavosti, že zatímco ve vídeňské sbírce hudebních nástrojů (KHM Wien) jsou uloženy pouze dvě harfy Franze Brunnera, pražskou kolekci zdobí dvakrát vyšší počet – hned čtyři nástroje.

35) Vynález Erardovy vidličkové mechaniky u dvouzářezové pedálové harfy se užívá s některými zdokonaleními až dodnes. – DROYSEN 1999, s. 269–270.

36) Dosud se nepodařilo vypátrat harfu, kterou vlastnila česká pěvkyně Ema Destinová, nebo nástroj, který věnoval František z Vrtby v roce 1829 pražské konzervatoři a který byl z tohoto fondu později do našich sbírek převeden. – MÜLLER 1999, s. 131.

Harps Made by Franz Brunner in the Collection of the Czech Museum of Music¹

DANIELA KOTAŠOVÁ

The collection of the National Museum – Czech Museum of Music contains the largest set of harps built by Franz Brunner. This instrument maker was one of the most important builders of pedal harps in Vienna in the late 18th and early 19th centuries. Brunner's harps use a single-action pedal design, the fourchette mechanism, decorations in the Empire style, and in a few cases, the application of a new design principle with the use of an eighth pedal. This documents an important stage in the instrument's development, in which the single-action pedal harp was gaining ground in competition with the double-action harp. In the course of research, the maker was identified for another two instruments that had previously been listed as harps by anonymous makers. The comparisons include another three specimens of harps made by Brunner from other music collections abroad.

Franz Brunner – harp – collection of musical instruments at the National Museum – Czech Museum of Music – single-action pedal harp – decorating of musical instruments

The varied collection of harps in the holdings of the Czech Museum of Music contains a total of 63 specimens.² Almost three quarters of harps (70%) are the work of makers not yet successfully identified or are folk instruments (especially hook harps) by anonymous makers. Of the harp builders so far identified, the collection represents Czech masters (4) and instrument makers from France (10) and England (1).

1) This work was financially supported by the Ministry of Culture of the Czech Republic (DKRVO 2016/42, National Museum, 00023272).

I wish to thank everyone who has contributed advice, comments, or other valuable assistance towards the writing of this study. This primarily involved Rudolf Hopfner (director of the Sammlung alter Musikinstrumente at the Kunsthistorisches Museum Wien, hereinafter KHM Wien), Jan Tuláček (guitarist, guitar maker, and guitar expert), and my colleagues from the National Museum – Czech Museum of Music (hereinafter the NM-ČMH).

2) An overview of all types of harps in the NM-ČMH collection is found in the following study. – KOTAŠOVÁ, Daniela: *Háčkové harfy z pozůstalosti Marie Zunové-Skalské ve sbírce Českého muzea hudby* (Hook Harps from the Estate of Marie Zunová-Skalská in the Collection of the Czech Museum of Music), *Opus musicum*, vol. 47, 2015, no. 5, p. 52 (hereinafter KOTAŠOVÁ 2015).

Overview of the makers of harps held in the collection of the NM-ČMH³

Harp maker	Location of workshop	Country	No. of harps
anonymous			44
Brunner, Franz	Vienna	Austria	4
Erard, Sébastien	Paris, London	France, England	3
Červenka, Alois	Prague	Bohemia	2
Erard frères	Paris	France	2
Challiot, Etienne	Paris	France	2
Dvořák, Karel Boromejský	Prague	Bohemia	1
Klíčník, F.	Prague	Bohemia	1
Naderman, Henri-Pascal	Paris	France	1
Naderman, Jean-Henri	Paris	France	1
Pleyel Wolff Lyon & Cie	Paris	France	1
Stumpff, Johann Andres	London	England	1
			63

Status of research

Harps produced in Austria in the collection of the NM-ČMH are represented by four instruments made by Franz Brunner (1786 Buda – 1840 Vienna⁴). The Viennese instrument maker was discharged from the military in 1820, and on 28 July 1824 he became a qualified guitar maker. According to an advertisement in the *Wiener Zeitung*, that same year he was making guitars and harps using his own designs.⁵

In 1830, Stephan Ritter von Keeß described a *Harpe amphionique* made by Franz Brunner – a small, light pedal harp held on the player's lap. The author comments that the invention for creating half steps is entirely new, but he gives no further description of it.⁶

3) In order by the number of specimens for a single instrument maker, then alphabetically by the instrument maker's name.

4) The year of death is according to F. Prochart. – PROCHART, Ferdinand: *Der Wiener Geigenbau im 19. und 20. Jahrhundert*, Wiener Veröffentlichungen zur Musikwissenschaft, Bd. 16, Tutzing 1979; also see: http://www.musiklexikon.ac.at/ml/musik_B/Brunner_Franz.xml [accessed on 9 Feb. 2016].

5) Brunner was married, and he had at least six children with his wife Johanna (*1792). After his death in 1840, his widow returned the permit for operating the business. Archival sources document that there was another harp maker working in Vienna with the same name, who died earlier than the Franz Brunner under discussion here:

Auf Grund der archivalischen Quellen muss angenommen werden, dass es einen weiteren Harfenbauer dieses Namens in Wien gab. Im Totenprotokoll ist am 5. 10. 1831 das Ableben einer, Bruner Elisabeth, Harfenmacherswitwe und Pfründnerin' vermerkt. Sie starb im Alter von 82 Jahren an Entkräftung.

Cf. http://www.musiklexikon.ac.at/ml/musik_B/Brunner_Franz.xml [accessed on 9 Feb. 2016].

6) KEESS, Stephan Edler von: *Systematische Darstellung der neuesten Fortschritte in den Gewerben und Manufacturen und des gegenwärtigen Zustandes derselben*, Bd. 2, Carl Gerold, Wien 1830, p. 18. Available at <http://goo.gl/iTX1VB> [accessed on 14 Jan. 2016].

This seems to have documented one of the curious forms of musical instruments created in the late 18th and early 19th centuries in other instrumental families as well.⁷

In the years that followed, the reactions of music theorists focused mainly on Brunner's guitar production.⁸ The first detailed description of a Brunner guitar by an organological expert was first presented in 2011 by the guitar restorer and expert Erik Pierre Hofmann. He pointed out that for his day, Brunner was very progressive as a guitar maker.⁹ The book on contemporary sources by the organologist Rudolf Hopfner has made a significant contribution to research on the instrument maker's biography.¹⁰ From among the international music dictionaries,¹¹ Brunner's name appears only in the *Österreichisches Musiklexikon*, in which the instrument maker is identified as, among other things, the most important builder of pedal harps in Vienna in the late 18th and early 19th centuries. His name appears in the context of other Viennese harp makers, such as Anton Lobenstein (1739–1801), Johann Anton Ertl (1776–1828), Joseph Hoffmann (1755? – 1822), and Karl Kühle (documented in 1821–1823).¹²

In the case of the status of Czech research, information about Viennese instrument makers appears only sporadically. Marie Zunová-Skalská mentions a Viennese instrument maker in her manuscript from around 1945 as part of a listing of other harp makers.¹³ The first probe of the NM-ČMH harp collection was written and published in 1999 by Miloš Müller. In the course of research intended to create records of the "Krumpholtz" harp,

A text by Eduard Hanslick dated 1873 reports on pedals for the harp *amphionique* – HANSLICK, Eduard: *Musikalische Instrumente*, in: Beiträge zur Geschichte der Gewerbe und Erfindungen Österreichs von der Mitte des 18. Jahrhunderts bis zur Gegenwart. Zweite Reihe, Hg. W. F. Exner, Wien 1873, pp. 97–108, here p. 98 (hereinafter HANSLICK 1873). Available at <https://goo.gl/BxEsw1> [accessed on 1. 4. 2016].

7) Concerning these curious harp shapes ("Mischformen"), see DROYSEN-REBER, Dagmar: *Harfen des Berliner Musikinstrumenten-Museums*, Staatliches Institut für Musikforschung, Preußischer Kulturbesitz, Berlin 1999, p. 76 (hereinafter DROYSEN 1999).

8) Willibald L. v. Lütgendorff writes that Brunner made guitars, and he does not rule out even violins. Josef Zuth also listed the instrument maker in his encyclopedically conceived publication. – LÜTGENDORFF, Willibald Leo Freiherr von: *Die Geigen und Lautenmacher vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, Verlag von Heinrich Keller, 2nd edition, Frankfurt am Main 1913, p. 100. ZUTH, Josef: *Handbuch der Laute und Gitarre*, Verlag der Zeitschrift für Gitarre, Wien 1926, p. 53.

9) Using selected guitars as an example, Hofmann recalls the instrument's unusual design and confirms that Brunner built guitars not just for money, but also in an effort to perfect the instrument. – HOFMANN, Erik Pierre – MOUGIN, Pascal – HACKL, Stefan: *Staufer & Co. Die Wiener Gitarre des 19. Jahrhunderts. La guitare viennoise au XIXe siècle. The Viennese guitar of the 19th century*, Les Éditions des Robins, Germolles sur Grosne 2011, pp. 170 and 210.

10) Under the entry *Brunner, Franz* there is a list of sources, literature, and references to instruments in the Vienna collection. – HOPFNER, Rudolf: *Wiener Musikinstrumentenmacher 1766–1900. Adressenverzeichnis und Bibliographie*, Hans Schneider, Tutzing 1999, p. 73.

11) Franz Brunner appears only in an older edition of the encyclopedia from the year 1968 in the context of other pedal harp makers in the nineteenth century. – ZINGEL, Hans Joachim: *Der Harfenbau*, in: *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*, ed. Friedrich Blume, Bd. 14, Bärenreiter, Kassel – Basel – Paris – London – New York 1968, pp. 1478–1489 (p. 1486).

12) HOPFNER, Rudolf: *Brunner, Franz*; DROYSEN-REBER, Dagmar: *Harfe*, in: *Oesterreichisches Musiklexikon*, Herausgegeben von Rudolf Flotzinger, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 2002–2003, Band 1, p. 219 (Brunner, Franz) and Band 2, pp. 684–685 (Harfe). Also available at <http://www.musiklexikon.ac.at> [accessed on 14 Jan. 2016].

13) The typescript material seems to have been made as a study guide for conservatory students. In the chapter *Výrobcí harf (Harp Makers)*, the author names, among others, the following instrument makers: "Brunner – Austria, Weis – Prague, Majer – Prague, Alois Červenka – Prague, Oldřich Červenka – Prague, Stanislav Červenka – Prague". – NM-ČMH acquisition no. 80/61, estate of M. Zunová, carton 151.

the author identified only two Franz Brunner harps.¹⁴ Indirect evidence of the broad scope of the Viennese harp makers is shown by the entry of his name in the list of subscribers of the *Cours de composition musicale* – a theoretical work by Antonín Rejcha, about which a master's thesis was written ten years ago. It documents Brunner's interest in his field in conjunction with music theory, or with interpretive, compositional, and pedagogical practice.¹⁵

Evaluation of the Preserved Instruments Made by Franz Brunner in the Context of the Technical Advancement of Harp Design in the Late Eighteenth and Early Nineteenth Centuries

All of the instruments made by Franz Brunner that have so far been found are single-action pedal harps.¹⁶ In terms of the organological system of classification, the harp belongs in the category of plucked chordophones.¹⁷ In ca. 1720, the German harpist and instrument maker Jakob Hochbrucker (1673–1763) first developed a harp with five pedals. Later, the number of pedals was increased to seven, so that each note of the diatonic scale could be raised individually by a semitone in all octaves. Hochbrucker's son Johann Baptist introduced the pedal harp to Paris around the year 1760. In the 1760s, the harp became fashionable among Parisian women of status, and it was the preferred instrument of Marie-Antoinette, the future queen. Important harp makers (Cousineau, Krupps, Naderman family, Holtzman family) were constantly striving to perfect their instruments.¹⁸ For the single-action pedal harp, they introduced tuning equipment for shortening the strings (in order to raise the notes of the diatonic scale by a semitone) first using rods to activate a hook (contact) mechanism (*mécanique à crochets*). Around

14) Müller determined the authorship of two of Brunner's harps with the opus numbers 49 (inv. no. NM-ČMH E 1502) and 32 (inv. no. NM-ČMH E 1532). He called the remaining instruments with the opus numbers 19 (inv. no. NM-ČMH E 1999) and 31 (inv. no. NM-ČMH E 2005) harps by anonymous makers. Cf. MÜLLER, Miloš: *Jan Křitel Krumpholtz: život a dílo harfového virtuóza a skladatele* (Jan Křitel Krumpholtz: The Life and Works of the Harp Virtuoso and Composer), National Library of the Czech Republic, Prague 1999, pp. 132–135; harps made by F. Brunner are mentioned on p. 134 (hereinafter MÜLLER 1999).

15) DUBOVÁ, Markéta: *Antonín Rejcha a jeho Cours de composition musicale: Významné teoretické dílo a jeho subskripce při německém vydání* (Antonín Rejcha and his Cours de composition musicale: A Major Theoretical Work and Its Subscription in a German Edition), master's degree thesis, Masaryk University Faculty of Arts, Brno 2006. Cf. https://is.muni.cz/th/56016/ff_m/Diplomova_prace.txt [accessed on 19 Jan. 2016].

16) For details about the harp, its design, historical technical advancements etc., see selected literature: ZUNOVÁ, Marie: *O harfě* (About the Harp), Fr. A. Urbánek a synové, Prague 1933 (hereinafter ZUNOVÁ 1933); ZINGEL, Hans Joachim: *Lexikon der Harfe*, Laaber-Verlag 1977; GRIFFITHS, Ann – RIMMER, Joan – DE VALE, Sue Carole: *Harp*, in: *The New Grove Dictionary of Musical Instruments*, ed. Sadie, Stanley, Volume 2, Macmillan Press Limited, London 1984, pp. 131–161; DROYSEN-REBER, Dagmar – RESTLE, Konstantin: *Berliner Musikinstrumenten-Museum, Bestandskatalog der europäischen Musikinstrumente 1888–1993*, Staatliches Institut für Musikforschung Preußischer Kulturbesitz, Berlin 1993, pp. 269–277 (hereinafter DROYSEN 1993); DROYSEN 1999, pp. 9–77; MÜLLER 1999, pp. 117–122.

17) In the category of harps with retuning equipment, the strings can be shortened either by a manual mechanism – the strings are retuned by hand (hook harps), or retuning by stepping on foot pedals, as is the case with all of Brunner's instruments. According to the organological system of classification, harps are assigned the number 322.222. – SACHS, Curt – HORNBOSTEL, Erich Moritz von: *Systematik der Musikinstrumente*, Zeitschrift für Ethnologie 46, 1914, pp. 553–590; also see KURFÜRST, Pavel: *Hudební nástroje* (Musical Instruments), Togg, Prague 2002, p. 103.

18) The Czech composer and harpist Jan Křitel Krumpholtz played a personal role as well in some of the important individual structural improvements of the harp that were taking place in the workshops of Paris instrument makers (1747–1790). Cf. MÜLLER 1999, pp. 118–119.

the year 1780, a mechanism with a system of crutches (*mécanique à béquilles*) came into use. The French instrument maker Sébastien Erard (1752–1831) invented the fourchette (fork) mechanism with prongs on rotating disks. In 1794 Erard was granted a royal patent for his invention of rotating prongs (*fourchettes*) on two sturdy brass disks.¹⁹ This design was employed for all of the preserved harps by the Viennese master harp builder Franz Brunner covered by this research, including instruments from other collections. They date from the first two decades of the nineteenth century, and they exhibit the following characteristics:

- Fourchette mechanism of the single-action pedal harp – *mécanique à fourchettes et à simple mouvement*.
- They all have 43 strings, 43 bridge pins, 43 steel tuning pegs, a semicircular body, and a flat soundboard. On the back of the body, there are five sound holes fitted with shutter doors.²⁰
- The range of the instruments spans from E_1 to f^4 .
- An opus number – “No.” – always appears on the neck of the harp.²¹ The harps made by Franz Brunner that have been found so far bear opus number in series from 7 through 49.²² If we compare harps with consecutive or nearly consecutive opus numbers, we find the greatest similarities in their exterior design or decorating. The numbers on the instruments do not repeat, so the possibility can be ruled out that the numerals designate of a model in a maker’s catalogue. In view of the fact that Brunner also does not list the year of manufacture, it is not possible to draw any conclusions regarding his numbering and a possible chronology.
- On the bottom of the pedal box are the positions for the seven pedals. Of the harps in question, two instruments are equipped with eight pedals. In accordance with designs by Jan Křtitel Krumpholtz, who inspired the realization of the *harpe à renforcement* in ca. 1785, this structural principle was realized by Jean-Henri Naderman. The function of the eighth pedal, placed as the fourth from the left (as seen by the player), is to open and close five openings with shutters on the back of the harp’s body. The purpose of this was to facilitate crescendos and decrescendos as well as tremolos. Instruments with an eighth pedal designed to achieve sound effects were still being built until the mid nineteenth century by Erard and other harp makers who took inspiration. At present, this model is only found in museum collections.²³
- Materials used for the harps: the body, neck, and pillar are usually made of maple, while the soundboard is made of spruce.

19) In 1810, Sébastien Erard patented the double-action pedal harp. For more details about the development of the pedal harp, see DROYSEN 1999, pp. 51–77. For a description of the fourchette mechanism including a diagram, see ZUNOVÁ 1933, pp. 18–19.

20) The harp with the op. no. 49 (inv. no. NM-ČMH E 1502) has four sound holes with shutter doors.

21) The number was not recorded for only one of the harps in the Viennese collection, and it has not been successfully determined in any other way. – (KHM Wien, inv. no. SAM 728).

22) A picture of Brunner’s harp op. no. 65 can be found on the internet. Because I could not find any more details about the link, I cannot verify its trustworthiness. Cf. <http://www.weshare.hk/allysonBLOG/articles/2294946> [accessed on 4 March 2016].

23) The collection of the NM-ČMH contains a total of seven harps that employ the design principle of an eighth pedal: inv. no. NM-ČMH E 88, E 89, E 1532, E 1998, E 2003, E 2004, E 2009. Miloš Müller incorrectly writes about nine harps in the collection of the NM-ČMH. Cf. MÜLLER 1999, pp. 25, 134–135.

Harfa pedálová jednozářezová, Franz Brunner, op. č. 31, celkový pohled a detaily / Single-action pedal harp, Franz Brunner, op. no. 31, overall view and details

Vídeň, první třetina 19. století / Vienna, first third of the nineteenth century

Fotografie / Photograph by Jan Kříženecký

NM-ČMH-OHN E 2005

The harp with the opus number 19 (inv. no. NM-ČMH E 1999) was apparently built with the intention of adding an eighth pedal. On the bottom of the pedal box, where seven pedals are attached, the opening for affixing the lever of the eighth pedal is missing, although a space is cut out for it on the plate, and on the bottom of the case, the hole cut out for the pedal lever is filled with wooden wedges. During this research, the author of this specimen was newly identified, as was the case with the harp with the opus number 31 (inv. no. NM-ČMH E 2005). Until this research was conducted, both harps were listed in the museum's records as the work of anonymous instrument makers.²⁴ They were identified on the basis of characteristic design features – mechanical design, pedals, dimensions, stringing etc. Last but not least, the indication of Brunner's name on the harp's neck was verified together with the opus number. The name has largely been rubbed off

24) Anonymous authorship was also involved in the case of the harp with the op. no. 19 (inv. no. NM-ČMH E 1999). – Cf. Přírůstková kniha oddělení hudebních nástrojů (Records of Acquisitions of the Musical Instrument Department) NM-ČMH 1948–1961, p. 163; MÜLLER 1999, p. 134; Generální revize sbírky hudebních nástrojů (General Inspection of the Musical Instrument Collection 2006–2011) (internal electronic material).

the harp with op. no. 31 (inv. no. NM-ČMH E 2005). The question remains as to whether this was caused by careless cleaning, or whether someone intentionally tried to remove the identification of the Viennese instrument maker.

Franz Brunner's instrument op. no. 32 (inv. no. NM-ČMH E 1532) can be compared with a single-action pedal harp by the Parisian harp maker Pierre Challiot (?–1839), which has the serial number 186 and was built in ca. 1825. Like Brunner, Challiot, from a dynasty of Parisian harp makers documented from the latter half of the 18th through the first half of the 19th century,²⁵ also employed the Erard's fourchette mechanism in his instruments, and he still used an eighth pedal.²⁶

Just under half of the harps in question are in good enough condition that they can still be proudly displayed in exhibition halls.²⁷

Overview of harps so far identified as made by Franz Brunner²⁸

Institution	Inv. no.	Op. no.	Height, pillar, neck	Soundboard	Strings	String lengths	Pedals
KHM Wien	SAM 998	7	1660, ?, 855?	75/350	43	89/1440	8
NM-ČMH, Prague	E 1999*)	19	1714, 1559, 105?	61/304	43**)	73/1347	7***)
Scenkonstm. Stockholm	F 468	25	1680, 800, 400	?	43	?	7
NM-ČMH, Prague	E 2005*)	31	1693, 1573, 998	68/316	43	78/1462	7
NM-ČMH, Prague****)	E 1532	32	1680, 1575, 882	85/355	43	80/1480	8
NM-ČMH, Kozel	E 1502	49	1600, 1503, 850	78/320	43	74/1415	7
KHM Wien	SAM 728	?	1710, ?, 820?	307/362	43	79/1510	7

KHM Wien = Kunsthistorisches Museum Wien

Scenkonstm. Stockholm = Scenkonstmuseet Musikverket Stockholm

*) = maker newly discovered within the framework of research

***) = MÜLLER 1999 (p. 134) incorrectly states 54 strings

****) = the design of the pedal box was originally intended for 8 pedals

*****) = on the bottom of the pedal box, there is a seal with the monogram "VBT".

25) The NM-ČMH collection also contains two pedal harps with a fourchette mechanism by his son Etienne Challiot – single-action: inv. no. NM-ČMH E 2010 (op. no. 234) and double-action with eight pedals: inv. no. NM-ČMH E 2009 (op. no. 338).

26) A harp built by Pierre Challiot with the serial number 186 belongs to the Berlin collection of musical instruments (inv. no. 5281), and its measurements are as follows: height 1682 mm, sounding board width 77/356 mm, string length 69/1458 mm, 42 strings, 8 pedals, fourchette mechanism, 5 shutters on the back of the body. – DROYSEN 1999, pp. 238–246.

27) This involves the following harps: op. no. 49, inv. no. NM-ČMH E 1502 (now on loan at the castle Kozel); op. no. 32, inv. no. NM-ČMH E 1532 (Prague); op. no. 19, KHM Wien, inv. no. SAM 998 (Vienna).

28) Data in the table is in millimeters. The overall height is determined including the feet, the length of the pillar is measured including the crown, and the neck is measured without the harmonic curve. The width of the sounding board is measured top/bottom. The indication of string lengths gives the length of the vibrating portion of the shortest/longest strings. The numeral for strings and pedals indicates their quantity. As part of the research, detailed organological descriptions were made for all of the Franz Brunner harps in the collection of the NM-ČMH, and these descriptions are kept in the internal material of systemic records of musical instruments of the NM-ČMH.

Decorations

The visual artistic, aesthetic aspect of the harp plays an indispensable role. The Empire style, fashionable in the late 18th and early 19th century, is characteristic of the decorating of Brunner's instruments. Unlike during the previous period, the decoration of the crown and upper part of the pillar was limited to the relatively sparingly used elements – stylized foliage ornaments (acanthus leaves, garlands etc.), a lyre, a woman's head with her breasts uncovered, etc. The upper part of the crown, fitted with a flat, round disk, replaced the artistically carved scroll that was formerly used. The pillar is generally fluted. The feet near the pedal box usually are in the shape of animal paws.

The decorations of some harps are similar to each other. For example, the combination of foliage motifs with a lyre is used in designs of harp crowns and of the lower part of the pillar both for the harp op. no. 31 (inv. no. NM-ČMH E 2005) and for op. no. 32 (inv. no. NM-ČMH E 1532), but in terms of their structure, the harps differ in terms of the number of pedals, slightly deviations in their dimensions etc. Some similarities in decoration can also be seen between the harp op. 19 (NM-ČMH E 1999) and the instrument in the Viennese collection with the op. no. 7 (KHM Wien, inv. no. SAM 998). The similarities involve the nearly identical decorating of the upper part of the pillar. The crowns, however, differ: while the "Viennese" crown ends in the shape of a snail that gradually changes over to a leaf, the crown of the "Prague" instrument is formed into the shape of a simple block, decorated with fluting similarly to the entire pillar.

Original owners of the instruments

Three of the four Franz Brunner harps in the NM-ČMH collection come from the collection in the estate of the Czech harpist, teacher, and music publicist Marie Zunová-Skalská (1897–1961). Her collection of over twenty-four historic harps, today representing over a third of the entire harp collection of the National Museum, not only constituted a part of a very large collection, but also was probably used Marie Zunová in part for active playing.²⁹ The fourth specimen in the NM-ČMH collection (op. no. 49, NM-ČMH E 1502, acquisition no. 956/51) is from the collection of the National Cultural Committee for the Management of State Cultural Property.

One of the two harps in the Viennese collection had a different fate. An inscription on the instrument shows that it was played by Josef Katschireck, the court harpist of the Court Theatre in Vienna.³⁰ The records of his employment in the official documentation of the theatre date from 1818 and correspond to the dating of Brunner's harp.³¹

29) See harps op. no. 32 (inv. no. NM-ČMH E 1532), op. no. 19 (inv. no. NM-ČMH E 1999), and op. no. 31 (inv. no. NM-ČMH E 2005). For more details about Marie Zunová-Skalská and her estate in the NM-ČMH collection, which includes a large collection of instruments, a set of music iconography materials, and more, see KOTAŠOVÁ, Daniela: *Chromatická harfa z pozůstalosti Marie Zunové-Skalské ve sbírce Českého muzea hudby* (The Chromatic Harp from the Estate of Marie Zunová-Skalská in the Collection of the Czech Museum of Music), *Hudební věda* (Musicology), vol. 50, 2014, no. 3–4, pp. 365–384; KOTAŠOVÁ 2015, pp. 50–71.

30) An inscription engraved on a brass plate on the neck of the harp reads as follows:

No. 7 Nach Angabe des Jos: Katschireck | Harfenspieler im K: K: Hoftheater. | Verfertigt von Franz Brunner | Instrumentenmacher in Wien.

See the harp op. no. 7, KHM Wien with inv. no. SAM 998.

31) POHL, Carl Ferdinand: *Denkschrift aus Anlass des hundertjährigen Bestehens der Tonkünstler-*

Conclusion

The NM-ČMH harp collection contains a diversity of instruments documenting the development from a simple instrument without pedals (diatonic harps, hook harps, chromatic harps) to single-action pedal harps (*à simple mouvement*) with different types of mechanisms, to the fourchette mechanism now in use with a double-action pedal (*à double mouvement*). There are more instruments made in France than in Bohemia in the collection of pedal harps from the nineteenth century. This fact reflects the circumstances at the turn of the eighteenth century and especially during the nineteenth century, when Czech or especially Prague harp makers did not have as prestigious a standing as their colleagues in Paris, London, or Vienna.³² Although some Czech regional instrument makers (like Tomáš Ondřej Hulínský) and folk harp makers were building various types of instruments,³³ the instruments finding their way into Prague's aristocratic and bourgeois salons were usually from one of those European centers.

Viennese harps from the early nineteenth century are represented in the NM-ČMH collection by four pedal harps made by Franz Brunner.³⁴ This involves a single-action pedal harp with a fourchette mechanism, decorated in the Empire style, in some cases applying a new design principle in the form of an eighth pedal. This model, which may compete with harps by Parisian or London makers, documents the noteworthy stage of development, whereby the single-action pedal harp caught up in its "competition" with the double-action harp.³⁵

There are a number of perspectives available for future research on the given topic, such as identifying the makers of the individual harps in the collection, verifying the authorship of specimens already identified, identifying the original owners of the instruments,³⁶ and last but not least, making a catalogue of the entire harp collection of the NM-ČMH.

Societät 1871. Available at http://www.forgottenbooks.com/readbook_text/Denkschrift_aus_Anlass_des_Hundert-Jahrigen_Bestehens_der_1100149422/93 [accessed on 23 March 2016].

32) In the 19th century, there was no mass production of "concert" harps in Austria, either. In fact, the number of such harps lagged behind the production of simple harps in Bohemia (HANSLICK 1873, p. 98):

Von besaiteten Schlag-Instrumenten ist die Harfe in Oesterreich wenig fabricirt; am meisten noch in ihrer einfachsten Gestalt in Böhmen, als Concert Instrument selten.

33) The first professional instrument maker in Bohemia to build a harp was Tomáš Ondřej Hulínský (1731–1788), one of the most important representatives of the Prague school of violinmaking, but unlike his string instruments, none of his harps have been preserved. To the contrary, the oldest physically preserved Czech double-action pedal harp dates from 1900 and was made by the most successful Czech harp builder Alois Červenka (1857–1938). Cf. ČÍŽEK, Bohuslav: *Hudební nástroje evropské hudební kultury* (Musical Instruments of European Musical Culture), Aventinum, Prague 2002, pp. 45–46.

34) Interestingly, while only two Franz Brunner harps are kept in the Viennese collection of musical instruments (KHM Wien), the Prague collection is graced by twice as many – four harps.

35) Erard's invention of the fourchette mechanism for the double-action pedal harp is still used, with some improvements, to this day. – DROYSEN 1999, pp. 269–270.

36) The harp owned by the Czech singer Emmy Destinn has not yet been found, nor has the instrument, which was given by František of Vrtba in 1829 to the Prague Conservatory, and which was later transferred from that collection to our collection. – MÜLLER 1999, p. 131.

Vlastnoruční soupis skladeb Bedřicha Smetany / List of compositions in Bedřicha Smetana's own hand
 Autograf / Autograph manuscript
 NM-ČMH-MBS S 217/1092

JULI		Inkompl.	Epist.	MÄNAD.		Inkompl.	Epist.
Kurzverzeichniss aller bis zum Jahr 1858 erschienenen seiner fertig gewor. Werke.							
Op. 1.	Normanna charakteristisches, Tanz gedichtet, erschien 1850			6 Stücke (für Kirchen in Leipzig)			
Op. 2.	Hamburgblätter, Größtes Bellh's Thun ged. 1850			1 Heft, 6 Stücke (für Kirchen)			
Op. 3.	3 Stücke für Klavier			erhalten dirigirt. Pianoforte 1850.			
	Nr. 1 im 1. Heft des			Konop. zu Rob. v. Humann.			
	Nr. 2 im 2. Heft			Wanderstücke			
	Nr. 3 über einen für			aus d. holländ. Theater (Casimir und Julia)			
Op. 4.	Trippen, 4 Stücke			eben v. Humann gedichtet. 1850.			
Op. 5.	Trippen 4 Stücke			2 Heft. Ditt. -----			
				Beide Heft erschienen bei Rob. Thal in Prag.			

Skladby vydané a dokončené (s. 1) / Published and completed works (p. 1)

OCTOBER		Inkompl.	Epist.	MÄNAD.		Inkompl.	Epist.
Kurzverzeichniss aller bis zum Jahr 1858 erschienenen seiner fertig gewor. Werke, welche sämmtlich herausgegeben sind. Diese Opuszahl bleiben, weil ich sie nie zu veröffentlichen beabsichtige.							
1.	Rondo capriccioso, 11. Heft des			Neu dirigirt gedichtet. 1850.			
2.	Rhapsodie, 9. Heft des			Wanderstücke			
	Mariborblätter			erhalten. best. 1850.			
3.	Hochzeitsschritte, 1. Heft des			eben v. Humann ged. 1850.			
4.	Subelacchone, 2. Heft des			eben v. Humann (nach angeford.) in Prag. 1850.			
5.	6. Reclavier für die Orgel zu St. ...			eben v. Humann best. 1850.			
6.	8. Reclavier für Piano.			eben v. Humann best. 1850.			
7.	2. Heft des			eben v. Humann best. 1850.			
8.	Sonatenatz für 2 Claviers zu 8 Händen			eben v. Humann best. 1850.			
9.	Trippen-Rondo für 2 Claviers zu 8 Händen			eben v. Humann best. 1850.			

Skladby, které nemají být uveřejněny (s. 4) / Works that are not to be published (p. 4)

Johan Per Södermark: Bedřich Smetana

Olej na plátně / Oil on canvas, 1858
NM-ČMH-MBS S 217/1728

**Harfa pedálová jednozářezová, Franz Brunner, op. č. 32
/ Single-action pedal harp, Franz Brunner, op. no. 32**

Vídeň, první třetina 19. století / Vienna, first third of the
nineteenth century

Fotografie / Photograph by Jan Kříženecký
NM-ČMH-OHN E 1532

a)

b)

c)

Harfa pedálová jednozářezová, Franz Brunner, op. č. 32 / Single-action pedal harp, Franz Brunner, op. no. 32

Vídeň, první třetina 19. století / Vienna, first third of the nineteenth century

a) Dekorace horní části hlavičky (na krku označen výrobce) / Decoration of the upper part of the crown (indication of the manufacturer on the neck)

b) Detail vidličkového mechanismu na levé části krku / Detail of the fourchette mechanism on the left part of the neck

c) Podstavec a spodní část rezonanční desky, dekorace dolní hlavičky sloupu / Base and bottom of the soundboard, decoration of the lower capital of the pillar

Fotografie / Photograph by Jan Kříženecký, Daniela Kotašová

NM-ČMH-OHN E 1532

Harfa pedálová jednozářezová, Franz Brunner, op. č. 49 / Single-action pedal harp, Franz Brunner, op. no. 49

Vídeň, první třetina 19. století / Vienna, first third of the nineteenth century

Fotografie / Photograph by Jan Kříženecký

NM-ČMH-OHN E 1502